

YOUTH CRIME. AN EMPIRICAL TEST OF ROBERT AGNEW'S GENERAL STRAIN THEORY

Ewa CZERWIŃSKA-JAKIMIUK

Institute of Philosophy and Sociology, Pedagogical University, Kraków, Poland

Abstract

This paper tests R. Agnew's general strain theory (GST) of juvenile crime and delinquency in Poland. According to Agnew, strain theory focuses on negative relationships with others, i.e. relationships in which others do not treat the individual as he or she would like to be treated. The research focuses on the two following questions: Is there a relation between the sense of strain, social control, differential association, personality factors, situational and social factors, and youth delinquency? And is there a relation between the above factors and the intensity of criminal behaviour among youthful offenders? The hypotheses were tested on 179 young male adult prisoners and 145 pupils. Finally, we were able to note that the general strain theory has the potential to serve as a major explanation for young adult crime and juvenile delinquency in contemporary society. The results could be used in the prevention of criminal behaviour, therapy, rehabilitation, criminal and social policy.

Key words

General strain theory; Young adult crime; Criminal policy.

Received 11 February 2011; accepted 31 May 2011

1. Introduction

This article is focused on explaining the causes of violation of the law by juveniles. To this end, the main theses of the general strain theory by R. Agnew were applied, taking into account the effects of the socio-political system changes in Poland.

In the case of contemporary criminality (delinquency) of juveniles¹, one should note both quantitative²

and qualitative³ changes. These changes have caused a significant limitation of interpretation possibilities

---

years 1990 and 2007, one may observe a significant growth of indicators. The number of suspects per 100 thousand inhabitants in the age group 17–20 in 1990 was 1501.9, and in 2007 – 3091.2, and in age group 21–24 respectively 1413.5 and 2664.0 [35, p. 57].

³ In specialist literature [3, 4, 12, 20, 22, 23, 36, 42], the following, above all, are listed:

- more and more frequent crimes against life and health;
- “extending” of criminality beyond the pathological environment, which is reflected in commission of crimes by offenders from families with a medium or high socio-economic status;
- lowering of age limit in the case of some types of crimes, usually committed earlier by adults (e.g. forgeries, frauds, drugs and excise crimes);
- growth in number of internet related crimes;
- growth in participation of juveniles in organised and international crimes;

---

¹ Persons who at the time of committing a crime were younger than 21 years old and at the time of sentencing in the first instance – younger than 24 – Article 115 §10 of the Penal Code.

² In Poland, similarly to other European countries, the greatest number of crimes are committed by offenders between 17 and 24 years of age. One may assume that globally we are observing a growth in number of crimes, especially in the group of juveniles [41]. For example, analysing the number of juveniles suspected of participation in prohibited acts in

of psychological theories based on the conception of a "criminal core of personality" and sociological theories (the theory of anomy by Merton, blocked possibilities by Cohen, differential opportunity theory by Cloward and Ohlin, control theory by Hirschi, as well as theory of neutralisation by Sykes and Matza) [compare 42]. Great hopes are connected with the general strain theory by Agnew [1, 2], which is indicated by Urban [42, p. 205–220; 43, p. 17]. The author [1] refers here both to sociological theories enumerated above – also taking into account differential association theory by E. Sutherland⁴ – and findings in the field of psychology, above all to aggression issues (A. Bandura, L. Berkowitz, D. Zillman), stress (B. P. Dohrenwend, H. B. Kaplan, A. S. Linsky and M. A. Straus) and attribution of causes (J. Averill, C. R. Brewin, R. Cohen, K. S. Crittenden, J. R. Kluegel, E. R. Smith, M. K. Ute, R. Kidd).

Agnew's theory explains criminality in terms of social relations based on negative relations of an individual with others. The author assumes that strain is a state that is a result of negative relationships, presence of influences or relations, which the individual recognises as unfavourable and which the individual does not want to have [1, p. 48; 29, p. 24–25; 42, p. 206]. Tension may be a result of failures in achievement of positive aims as well as from the impossibility of legally avoiding negative, stressful situations. It should be especially emphasised that Agnew modifies the range of aims to which individuals aspire, not limiting themselves only to those defined by the middle class, but taking into account also those which are promoted by juvenile subculture. Emphasis is placed here on variables like: skills, intelligence, interesting personality, physical attractiveness, fitness, popularity among peers etc. which are important for most youths, irrespective of their background (socio-economic status of their family). The concept of relative deprivation is extremely important here – a subjective belief concerning a worse situation, worse position of an individual when compared to others, irrespective of the objective situation – especially in the context of the

- frequently observed lack of relation between victim and offender, which manifests itself in attacks on persons unknown to the offender;
- growth in number of crimes for fun, resulting from boredom and sensation seeking in behaviours based on aggression or violence or in acts of vandalism;
- growth in number of crimes committed with low motives or with no clear, defined motive, in which determination of the so-called situational-motivational background of the perpetrator is extremely difficult.

⁴ Among others A. Siemaszko writes more widely on these theories [30, 34].

Polish socio-political transformation, which resulted, among other things, in deepening of social inequality, the phenomenon of bending the law [39] and problems related with administration of justice (criminal) policy [6, 18, 21, 26, 27, 32, 40].

Criminal behaviour in Agnew's theory is a result of pressure and occurs under the influence of negative affective states, and especially anger, which result from unfavourable relations with other persons. Whether a given person reacts to the experienced tension by commission of a forbidden act depends on so-called personality factors limiting criminal or non-criminal solutions (e.g. self-esteem, attribution of causes of failures) and environmental character (social control by family, school, peers, relations with criminals).

2. Methodological basis for own research

The research presented in this paper focuses on the two following questions:

1. Is there a relation between sense of strain, social control, various relations, personality, situational and social factors and juvenile delinquency?
2. Is there a relation between a general sense of strain, social control, various relations, personality factors, situational and social factors and intensity of criminal behaviours in the group of juvenile offenders?

The following research hypotheses were formulated:

H1. Juvenile criminals significantly more often than non-criminals experience a sense of strain, defective social control, contacts with criminals (peers), are characterised by lower self-esteem, external attribution of causes of failures, more pessimistically assess the economic situation of their own family, own life perspectives and social reality of the country⁵;

⁵ In this paper, this hypothesis will be tested generally on the basis of the overall result (average and T-test of significance of differences between averages) for all variables measured with the questionnaire. When it comes to individual results, it turned out that criminal juveniles significantly more often experience a sense of strain (within such areas as negative life situations, life obstacles, negative relations with parents, conflicts between parents, uncertainty of professional role), lack of proper social control by parents and school, no aspirations and expectations concerning further education, characterised by a lower self-esteem and more external attribution of causes of failures than non-criminal teenagers. Moreover, in an environment of juvenile criminals, there are more persons providing patterns (models) of criminal behaviours than in an environment of non-criminals. However, there was no unambiguous confirmation of the hypotheses within situational and social factors. Contrary to expectations, differences between groups on the statistically significant level concern only one

H2. the higher the level of strain, the greater the intensity of behaviours that violate the law;

H3. the lower the level of social control, the greater the intensity of behaviours violating the law;

H4. the more intense the contacts with persons (peers) engaged in criminality and drug addiction, the stronger the intensity of unlawful behaviours;

H5. the lower the self-esteem and the more external the attribution of reasons of failures, the greater the intensity of unlawful behaviours;

H6. the higher the level of negative assessment of the economic situation of own family, own life perspectives and social reality of the country, the higher the intensity of behaviours that violate the law.

In the study, the Sense of Strain and Limiting Factors Questionnaire⁶ developed by the author on the basis of the literature [1, 2, p. 482–485] and own deliberations was used. The following dimensions were taken into account:

1. Sense of strain:

- negative life events (items attesting to occurrence of stressful, negative life events, e.g. serious illness, death of a close person, parents' divorce, lost of job by a parent etc.);
- life obstacles (items concerning long-term conflicts with significant persons);
- negative relations with parents (items encompassing hostile reactions on the part of parents like: constant complaining, accusations, outbursts of anger for unimportant reasons, too rigorous upbringing, strict control);

---

area describing lack of life perspectives and negative assessment of social reality, and long-term financial problems in the family of the examined person were on the borderline of significance (more broadly on the subject of the detailed results for each variable: [5]). The existence of intergroup differences within particular variables in relation to aggressive and non-aggressive offenders as well as those sentenced for the first time and repeatedly sentenced was also analysed. It turned out that criminals sentenced for an aggressive act obtain higher results than criminals sentenced for a non-aggressive act only in the sense of strain connected with a belief concerning future troubles in finding a job ("professional role") and situational and social factors (namely, they more pessimistically assess the economic situation of their family, own life perspectives and social reality of the country). However, repeatedly sentenced offenders obtain higher results than offenders sentenced for the first time on scales concerning negative life experiences, conflicts among parents, sense of own lack of physical attractiveness, disturbed control at school, external attribution of causes of failures and intensity of criminal contacts [5].

⁶ General reliability of the Sense of Strain and Limiting Factors Questionnaire measured with Cronbach's α is 0.9280.

- parental fighting (items concerning verbal and physical aggression between parents);
- neighbourhood problems (items attesting to a lack of a sense of security in the closest environment, including neighbourhood);
- clothing (fashion) strain (items concerning lack of parents' consent to choose own style of clothing, of hair styles that are popular among peers);
- physical unattractiveness (items embracing belief in own unattractive appearance, lack of success with the opposite sex);
- occupational strain (items referring to belief in future problems with finding a job).

2. Social control:

- attachment to parents (items attesting to love and attachment to parents and referring to belief that parents fulfilled the examined person's needs, praised that person, were interested in her/him);
- attachment to school (items describing satisfaction with being at school and belief that completion of education will be fruitful in the future and attesting to positive relations with teachers and students);
- attachment to peers (items concerning belief that an individual does not have (did not have) problems with making friends, is (was) liked by peers);
- educational goals (items embracing aspirations and expectations related to further education).

3. Differential association factors:

- contacts with persons/peers manifesting behaviours attesting to their social maladjustment, demoralisation, engagement in criminality and drug addiction.

4. Personality factors:

- low self-esteem (items referring to a feeling of being worse);
- external attribution of causes of failures (items concerning a tendency to shift the responsibility for problems and failures onto others)

5. Situational and social measures:⁷

- economic factors (items concerning long-term financial difficulties in family of origin);

---

⁷ The "situational and social factors" dimension was introduced by the author to widen the extent of influence of the conception of strain beyond the family (with the exception of the scale examining the financial situation in the family of origin), school and peer environment. Assessment of the social reality of the country and life perspectives of the examined persons linked with the principle of equality of chances, which assumes achievement of the same aims when engaging similar resources, were taken into account here.

- macro-social and regional factors (items referring to examined persons' orientation towards social reality of the country and perception of own plans, life perspectives).
6. Scale of social maladjustment:⁸
- The scale of social maladjustment⁹ embraces 26 types of behaviours enumerated on the basis of literature [2, 15, 31, 33].

Examination was conducted at the remand centre at Montelupich Street in Kraków, in prisons (Kraków, at Sławy Street; Trzebinia) as well as in the Complex of Building and Engineering Schools no. 1 in Kraków (selected randomly). The method used involved questionnaires¹⁰ and self-report¹¹. The research group (juvenile criminals) were selected on the basis of their age and sex. The comparative group constituted male pupils of the last classes of secondary schools (most similar to juvenile criminals in their age and level of education) who had not violated the law (ascertained on the basis of examination using the scale of social maladjustment – self-report method). In the case of both groups, an additional criterion was availability and readiness of respondents to participate in the study.

The collected empirical material concerned 179 juvenile prisoners¹² and 145 pupils (96 from vocational school and 49 from vocational technical high school). Calculations were done with the SPSS statistical package. The T-test of significance of differences between means and Pearson's correlation coefficient were used to test the research hypotheses.

⁸ Reliability of the social maladjustment scale measured with Cronbach's α is 0.9262.

⁹ Examined persons declared manifestations of social maladjustment symptoms on a 10-degree scale, where 0 means never, and 10 – ten times or more.

¹⁰ Assessment of the representativeness of the group was not based on strictly statistical criteria, but on knowledge of the characteristics of the general population (of juvenile criminals), and this population does not seem to differ from the one which was subjected to examination.

¹¹ Examinations were conducted using *ex post factum* procedure, which in the case of juvenile criminals is a difficult diagnostic process – the behaviour of a person in a given situation is analysed taking into account experiences preceding her/his act [37].

¹² 92 juveniles who had been sentenced for the first time, and 87 repeatedly, 106 offenders who had committed aggressive acts (acts against a person and against property, which had characteristics of crimes against a person due to elements of physical aggression, e.g. robbery, were classified in this category), and 73 offenders who had committed non aggressive acts (acts against property without aggression against persons).

3. Results and discussion

At the beginning, examined persons were characterised in terms of their socio-demographical traits: age, education level and legal classification of the act. The age of the examined persons was between 17 and 23 in the research group and 17 to 21 in the comparative group. Among juvenile criminals, persons with primary education (57% of the total group) and vocational education (35.2% of whole examined persons) predominated. In the non-criminal group, pupils of a vocational secondary (high) school (66.2% of the total group) dominated.

In analysing the types of crimes which resulted in imprisonment of juveniles, one may state that crimes against property were most numerously represented (robbery, burglary, theft) and participation in a fight or a beating. Data are presented in Table I.

Further, it was verified (checked) whether there were differences between the examined groups of juvenile criminals and non-criminals (pupils) with respect to a general result for all variables concerning strain, social control, differential associations, personality, situational and social factors. This data is presented in Table II.

Data presented in Table II indicate that significantly higher results in sense of strain, weak social control, intense criminal contacts, negative personality, situational and social factors (taken together) are obtained by juvenile criminals. In the light of obtained results one may state that hypothesis (H1) was confirmed.

Next, we attempted to answer the question as to whether a growth of sense of strain, weak social control, criminal contacts, negative personality, situational and social factors, were accompanied by an increase in intensity of criminal acts committed by juveniles¹³. Results of these examinations are presented in Table III.

And, as a result of correlation analysis it turned out that:

- the higher the level of general strain, the more frequent the criminal behaviour on average;
- the higher the level of defective control by important environments, the more frequent the criminal behaviour on average;

¹³ The Scale of Social Maladjustment was used to analyse the intensity of juveniles' criminal behaviours. The following indicators were chosen: drug dealing, theft, fighting, beating, vandalism and other acts using aggression and violence, hitting a teacher, hitting a parent, hitting somebody for no reason, torturing weaker peers, torturing animals, serving time in a reformatory, serving time in a prison, criminal case in court.

TABLE I. THE LEGAL CLASSIFICATION OF CRIMINAL ACTS (LEGAL STATUS AT 6 JUNE 1997)

The legal classification of the criminal act	Absolute number	Percentage
Homicide/attempted murder, Art. 148 of the Penal Code	5	2.79
Serious bodily injury or impairment of health, Art. 156 of the Penal Code	1	0.55
Rape, Art. 197 of the Penal Code	2	1.11
Fight or beating (battery), Art. 158 of the Penal Code	16	8.93
Fight or assault with a dangerous weapon or implement, Art. 159 of the Penal Code	4	2.23
Maltreatment of a family member (family abuse), Art. 207 of the Penal Code	1	0.55
Robbery, Art. 280 of the Penal Code	52	29.05
Robbery with a dangerous weapon or implement, Art. 280 §2 of the Penal Code	8	4.46
Racketeering and extortion, Art. 282 of the Penal Code	7	3.91
Theft followed by assault/threat of assault, Art. 281 of the Penal Code	2	1.11
Burglary, Art. 279 of the Penal Code	53	29.60
Theft, Art. 278 of the Penal Code	18	10.06
Car theft, Art. 289 of the Penal Code	2	1.11
Fencing (handling stolen goods), Art. 291, 292 of the Penal Code	2	1.11
Setting up an organised criminal group, Art. 258 §3 of the Penal Code	1	0.55
Forgery, Art. 310 of the Penal Code	1	0.55
Fraud, Art. 270 of the Penal Code	1	0.55
Drug-related offenses*	1	0.55
Causing a car accident under the influence (of alcohol), Art. 177 in conjunction with Art. 178 of the Penal Code	2	1.11
Total	179	100

*Act on Counteraction of Drug Addiction of April 24, 1997. Source: own research.

TABLE II. STRAIN, SOCIAL CONTROL, DIFFERENTIAL ASSOCIATION, PERSONALITY FACTORS AND SOCIAL-SITUATIONAL FACTORS IN GROUPS OF JUVENILE DELINQUENTS AND NON-DELINQUENTS/PUPILS

Group	N	Mean	Standard deviation	Standard error of mean	Levene's test of homogeneity of variance	T-test of equality of means (two-sided significance)
Delinquents	179	289.7022	50.1011	3.7552	0.000	0.000
Non-delinquents	145	315.5724	33.1308	2.7514		

Source: own research.

Note: the lower the mean value, the higher the level of strain, the lower the level of social control, the higher the level of friends' delinquency and the higher the level of negative personality and social-situational factors.

TABLE III. CRIMINAL BEHAVIOUR AND THE SENSE OF STRAIN, SOCIAL CONTROL, DIFFERENTIAL ASSOCIATION, PERSONALITY FACTORS AND SOCIAL-SITUATIONAL FACTORS IN JUVENILE OFFENDERS GROUP (154 < N < 178)

Variables	Strain	Low level of social control	Differential association	Negative personality factors	Negative situational and social factors
Delinquency	0.436**	0.335***	0.613***	0.185**	0.154*

* Correlation is significant at the 0.05 level (two-sided).

** Correlation is significant at the 0.01 level (two-sided).

*** Correlation is significant at the 0.001 level (two-sided).

Source: own research.

- a higher level of an individual's contacts with persons engaged in criminality and drug addiction is reflected in a higher intensity of criminal behaviours on average¹⁴,
- the lower the self esteem and the stronger the tendency to blame the environment for own failures, the more frequent the criminal behaviours on average;
- a higher level of long-term financial problems in the examined person's family, a pessimistic assessment of own life perspectives and social reality of the country corresponds on average to a higher intensity of criminal behaviours¹⁵.

In accordance with the obtained results, there is a basis for acceptance of hypotheses (H2–H4) suggesting a relation between intensity of behaviours that violate the law and a general sense of strain, a low level of social control and frequent contacts with demoralised persons with an advanced criminal career. However, an unambiguous confirmation of the hypothesis concerning personality factors (H5) and situational and social factors (H6) was not obtained. Contrary to expectations, the obtained results showed a weak relation between intensity of illegal behaviours and low self-esteem and external attribution of causes, lack of life perspectives, negative assessment of social reality of the country and long-term financial problems in the family of origin of examined persons.

4. Conclusions

Generalising on the basis of the obtained results of the empirical studies, one should emphasise that the criminality (delinquency) of the examined juveniles and its intensity is related to strain experienced by them (including a sense of relative deprivation), faulty control by important environments, low level of aspirations concerning future education and advanced contacts with persons, including peers, engaged in criminality and drug addiction. Personality factors such as low self-esteem and external attribution of causes of failures are also not without meaning.

In general, it should be emphasised that the obtained results of empirical studies are concordant with

¹⁴In the case of relations between intensity of criminal behaviours and the area of differential associations, the value of Pearson's correlation coefficient was over 0.50, which shows a strong relation between the analysed factors.

¹⁵One should emphasise that the obtained results in the area of personality, situational and social factors indicate a weak relation between these variables and intensity of criminal behaviours among juveniles.

the opinion formulated in the literature that unfavourable conditions of socialisation – above all violence in the family, at school, lack of proper care and control by family and school, low level of aspirations and expectations concerning further education, as well as pathogenic influence of demoralised peers groups – constitute significant criminogenic factors. In the above context one may refer to both classical and contemporary findings of many experts on this topic [4, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 24, 25, 28, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49].

At the end of this discussion, one should emphasise that the results of the studies confirmed the correctness of the main assumptions of the general strain theory by R. Agnew and the related theory of control by T. Hirschi, which links an individual's criminality to the intensity of his/her relations with primary groups (family, school, peers) [4, 30] and differential association theory by E. Sutherland, where acceptance of criminal values and norms depends on duration, frequency and intensity of relations with patterns (models) of behaviour that are not concordant with the law [30, 34].

Concluding, one should say that the obtained results may be useful in prevention, therapy and rehabilitation of juveniles threatened by delinquency (with a possibility of broadening these findings to the whole population of juveniles), delinquency combating policy and psychological and psychiatric expert reporting in the case of violent offenders. This is especially important because, as was said before, among juveniles, there is an increase in the number of unlawful acts which are committed with the use of aggression and violence, often without a formed crime motive, by younger and younger offenders, sometimes originating from environments that are not burdened with social pathology.

References

1. Agnew R., Foundation for a general strain theory of crime and delinquency, *Criminology* 1992, 30, 47–87.
2. Agnew R., White R. H., An empirical test of general strain theory, *Criminology* 1992, 30, 475–499.
3. Badźmirowska-Masłowska K., Młodociani sprawcy zabójstw w Polsce, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2000.
4. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., Kryminologia, Info Trade, Gdańsk 1999.
5. Czerwińska E., Przystępczość młodzieży. Weryfikacja głównych tez ogólnej teorii napięcia Roberta Agnew [nieopublikowana praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2004].

6. Filar M., Rola mediów w kreowaniu zagrożeń i sprzyjaniu populizmowi, *Archiwum Kryminologii* 2009, 29–30, 489–493.
7. Gaberle A., *Patologia społeczna*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993.
8. Gierowski J. K., *Motywacja zabójstw*, Wydawnictwo Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika, Kraków 1989.
9. Gierowski J. K., Heitzman J., Próba oceny wpływu środowiska rodzinnego na rozwój przyszłych zabójców, [w:] *Psychopatologia zabójstw. Materiały Sympozjum Naukowego Sekcji Psychiatrii Sądowej PTP, XXXVII Zjazd Naukowy Psychiatrów Polskich*, Gierowski J. K., Majchrzyk Z. [red.], Poznań 1992.
10. Gierowski J. K., Szaszkievicz M., Osobowość i motywacja sprawców zabójstw, [w:] *Zabójcy i ich ofiary*, Gierowski J. K., Jaśkiewicz-Obydzińska T. [red.], Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2002.
11. Hołyst B., *Przemoc w życiu codziennym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1997.
12. Karczewski K., Zabójstwo jako forma zabawy, *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii* 2006, 56, 39–47.
13. Kołakowska-Przełomiec H., Środowisko rodzinne w świetle badań kryminologicznych, [w:] *Zagadnienia przestępczości w Polsce*, Jasiński J. [red.], Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1978.
14. Kossowska A., Rodziny wieloproblemowe – charakterystyka 222 rodzin z dzielnicy Praga Północ, *Archiwum Kryminologii* 1982, 8–9, 291–337.
15. Kossowska A., Krawczyk J., Rzeplińska I., Zachowania dewiacyjne młodzieży w Warszawie w 1993 r. (badania typu self-report), *Archiwum Kryminologii* 1995, 21, 81–103.
16. Kossowska A., Mościskier A., Grupy rówieśników a przestępczość młodzieży, [w:] *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce*, Jasiński J. [red.], Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1978.
17. Krajewski K., Przemoc w doświadczeniach życiowych młodzieży, [w:] *Przestępczość i zachowania dewiacyjne dzieci i młodzieży w Krakowie*, Gaberle A. [red.], Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2001.
18. Krajewski K., Rozmiary i dynamika populacji więziennej w Polsce na tle tendencji europejskich. Uwagi na tle dwóch kwestii spornych, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 2008, 59, 37–54.
19. Lernell L., *Zarys kryminologii ogólnej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1973.
20. Lickiewicz J., „Skrytowane dzieciaki” i „crackerzy” – nowe oblicza przestępczości komputerowej, [w:] *Przestępczość nieletnich*, Gulla B., Wysocka-Pleczyk M. [red.], Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
21. Machel H., Niektóre makroczynniki społeczne sprzyjające aktualnie przestępczości młodzieży w Polsce na tle procesu transformacji ustrojowej, [w:] *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*, Urban B. [red.], Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001.
22. Majchrzyk Z., „Niezrozumiałe” motywy zabójstw dokonanych przez młodocianych, [w:] *Młodociani mordercy. Studia nad agresją i zbrodnią*, Ambrozik W., Zieliński F. [red.], Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2003.
23. Majchrzyk Z., *Nieletni, młodociani i dorośli sprawcy zabójstw. Analiza procesów motywacyjnych i dyspozycji osobowościowych*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2001.
24. Ostrianska Z., Szamota B., Wójcik D., *Młodociani sprawcy przestępstw o charakterze chuligańskim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1982.
25. Paszkowska H., Młodociani sprawcy przestępstw przeciwko mieniu, *Archiwum Kryminologii* 1982, 8–9, 403–445.
26. Płatek M., Granice racjonalnej polityki karnej i penitencjarnej, *Państwo i Prawo* 2006, 34, 28–43.
27. Plywaczewski E., O polityce karnej perspektywy retrospektywnej, *Archiwum Kryminologii* 2009, 29–30, 617–628.
28. Rode D., *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
29. Schneider H. J., *Przyczyny przestępczości. Nowe aspekty międzynarodowej dyskusji o teoriach kryminologicznych*, *Archiwum Kryminologii* 1998, 23–24, 13–44.
30. Siemaszko A., *Granice tolerancji o teoriach zachowań dewiacyjnych*, PWN, Warszawa 1993.
31. Siemaszko A., Metodologiczne problemy badań typu self-report, *Archiwum Kryminologii* 1988, 15, 33–93.
32. Siemaszko A., *Przestępczość i polityka karna w krajach postkomunistycznych: spojrzenie laika*, *Archiwum Kryminologii* 2006, 28, 67–94.
33. Siemaszko A., *Rozmiary i uwarunkowania zachowań dewiacyjnych uczniów szkół ponadpodstawowych z terenu Warszawy 1979–1980*, *Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne* 1983, 14, 103–124.
34. Siemaszko A., *Společna geneza przestępczości. Wokół teorii różnicowanych powiązań*, PWN, Warszawa 1979.
35. Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., *Atlas przestępczości w Polsce 4*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Oficyna Naukowa, Warszawa 2009.
36. Sławik K., *Współczesny sprawca przestępstwa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1996.
37. Stanik J. M., *Stan silnego wzburzenia a kompetencje psychologa w sądowym opiniodawstwie*, [w:] *Stany afektywne w opiniowaniu sądowym psychiatryczno-psychologicznym*, Majchrzyk Z., Gordon T., Milewska E. [red.], Wydawnictwo PTP, Warszawa 1991.
38. Stępnik P. A., *Sytuacyjne uwarunkowanie przestępczości młodocianych*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 1989.

39. Sztumski J., Problemy, przed którymi stanie pokolenie wchodzące w XXI wiek, [w:] Trudne problemy dorastającego pokolenia, Sołtysiak T., Łabuć-Kryśka I. [red.], Wydawnictwo WSP, Bydgoszcz 1998.
40. Tyszkiewicz L., Dwie próby ograniczenia impasu w polityce karnej, *Państwo i Prawo* 2007, 7, 5–15.
41. Tyszkiewicz L., Kryminogeneza w ujęciu kryminologii humanistycznej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997.
42. Urban B., Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
43. Urban B., Zachowania dewiacyjne młodzieży w interakcjach rówieśniczych, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
44. Wolska A., Model czynników ryzyka popełnienia zabójstwa, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001.
45. Wolska A., Wybrane warunki socjalizacji zabójców. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1999.
46. Wolska A., Zabójcy – studium psychologiczne, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1999.
47. Wójcik D., Nieprzystosowanie społeczne młodzieży. Analiza psychologiczno-kryminologiczna, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1984.
48. Wójcik D., Środowisko rodzinne a poziom agresywności młodzieży przestępczej i nieprzestępczej, PWN, Warszawa 1977.
49. Wójcik D., Środowisko szkolne a nieprzystosowanie szkolne i przestępczość młodzieży, [w:] Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce, Jasiński J. [red.], Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1978.

Corresponding author

Dr Ewa Czerwińska-Jakimiuk
Instytut Filozofii i Socjologii
Uniwersytet Pedagogiczny
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków
e-mail: ewacz.up@gmail.com

OGÓLNA TEORIA NAPIĘCIA ROBERTA AGNEW I MOŻLIWOŚCI JEJ ZASTOSOWANIA W KONTEKŚCIE PRZESTĘPCZOŚCI MŁODOCIANYCH W POLSCE

1. Wstęp

Problematyka artykułu koncentruje się na wyjaśnieniu przyczyn naruszania porządku prawnego przez młodocianych. Zastosowano w tym celu główne tezy ogólnej teorii napięcia R. Agnew z uwzględnieniem skutków przemian społeczno-ustrojowych w Polsce.

W przypadku współczesnej przestępczości młodocianych¹ na uwagę zasługują zarówno zmiany ilościowe², jak i jakościowe³. Zmiany te spowodowały znaczne ograniczenie możliwości interpretacyjnych teorii psychologicznych opartych na koncepcji „przestępczego rdzenia osobowości” oraz socjologicznych (teorii anomii Mer-

tona, zablokowanych możliwości Cohena, teorii zróżnicowanych możliwości Clowarda i Ohlina, kontroli Hirschiego oraz teorii neutralizacji Matzy) [por. 42]. Znaczne nadzieje natomiast wiąże się z ogólną teorią napięcia Agnew [1, 2], na co wskazuje Urban [42, s. 205–220; 43, s. 17]. Autor [1] nawiązuje tutaj zarówno do teorii socjologicznych wymienionych powyżej z uwzględnieniem teorii zróżnicowanych powiązań E. Sutherlanda⁴, jak i odwołuje się do ustaleń z zakresu psychologii, przede wszystkim do problematyki agresji (A. Bandura, L. Berkowitz, D. Zillman), stresu (B. P. Dohrenwend, H. B. Kaplan, A. S. Linsky i M. A. Straus) oraz atrybucji przyczyn (J. Averill, C. R. Brewin, R. Cohen, K. S. Crittenden, J. R. Kluegel, E. R. Smith, M. K. Ute, R. Kidd).

Teoria Agnew wyjaśnia przestępczość w kategoriach relacji społecznych polegających na negatywnych stosunkach jednostki z innymi. Autor przyjmuje, że napięcie to stan będący skutkiem istnienia negatywnych relacji, obecności wpływów bądź związków, które jednostka uznaje za niekorzystne dla siebie i których sobie nie życzy [1, s. 48; 29, s. 24–25; 42, s. 206]. Napięcie może być rezultatem zarówno niepowodzeń w osiąganiu pozytywnych celów, jak i wynikać z niemożności legalnego unikania negatywnych, stresogennych sytuacji. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż Agnew modyfikuje zakres celów, do których dążą jednostki, nie ograniczając się tylko do wyznaczonych przez klasę średnią, ale uwzględniając również te, które są lansowane przez podkulturę młodzieżową. Nacisk położony jest tutaj na zmienne typu: zdolności, inteligencja, ciekawa osobowość, atrakcyjność fizyczna, sprawność sportowa, popularność wśród rówieśników itp., ważne dla większości młodzieży bez względu na pochodzenie (status społeczno-ekonomiczny rodziny pochodzenia). Niezmiernie ważne jest tutaj pojęcie relatywnej depriwacji – subiektywnego przekonania o gorszej sytuacji, gorszym położeniu jednostki w stosunku do innych, bez względu na stan obiektywny – szczególnie w kontekście polskiej transformacji społeczno-ustrojowej, której skutkiem jest między innymi pogłębianie nierówności społecznych, zjawisko „falandyzacji” prawa [39] oraz problemy związane z polityką kryminalną [6, 18, 21, 26, 27, 32, 40].

Zachowanie przestępcze w teorii Agnew jest wynikiem nacisku i zachodzi pod wpływem negatywnych stanów afektywnych, w szczególności gniewu, które wynikają z niekorzystnych relacji z innymi osobami. To,

¹ Są to osoby, które w chwili dokonania czynu nie ukończyły 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat – art. 115 §10 k.k.

² W Polsce, podobnie jak i w innych krajach Europy, największe nasilenie przestępczości obserwuje się wśród sprawców w wieku 17–24 lata. Można przyjąć, iż globalnie mamy do czynienia ze wzrostem liczby przestępstw szczególnie w grupie młodocianych [41]. Przykładowo, poddając analizie liczbę podejrzanych młodocianych o udział w popełnianiu czynów zabronionych w latach 1990 i 2007, można zauważyć znaczący wzrost współczynników. Liczba podejrzanych na 100 tys. ludności w grupie wiekowej 17–20 lat w roku 1990 wynosiła 1501,9, a w roku 2007 – 3091,2, natomiast w grupie wiekowej 21–24 lata odpowiednio: 1413,5 i 2664,0 [35, s. 57].

³ W literaturze fachowej [3, 4, 12, 20, 22, 23, 36, 42] wymienia się przede wszystkim:

- coraz częstsze popełnianie przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu;
- „rozszerzenie” przestępczości poza środowiska patologiczne, co znajduje wyraz w dokonywaniu czynów zabronionych przez sprawców wywodzących się z rodzin o średnim lub wysokim statusie społeczno-materialnym;
- obniżenie granicy wiekowej w przypadku niektórych rodzajów przestępstw, wcześniej popełnianych przeważnie przez osoby dorosłe (np. fałszerstwa, oszustwa, przestępstwa narkotykowe i akcyzowe),
- wzrost liczby przestępstw dokonywanych w sieci;
- zwiększający się udział osób młodocianych w przestępczości zorganizowanej i międzynarodowej;
- częsty zauważalny brak związku między ofiarą a sprawcą, co przejawia się w atakach na osoby nieznane sprawcy;
- wzrost liczby przestępstw typu zabawowego, które wynikają z nudy i poszukiwania wrażeń w zachowaniach opartych na agresji bądź przemocy lub aktach wandalizmu;
- wzrost liczby zbrodni popełnianych z niskich pobudek lub bez jasnego, sprecyzowanego motywu, w których wyłonienie tzw. tła sytuacyjno-motywacyjnego sprawcy jest niezmiernie trudne.

⁴ Szerzej na temat tych teorii pisze m.in. A. Siemaszko [30, 34].

czy dana osoba zareaguje na odczuwane napięcie dokonaniem czynu zabronionego, zależy od tzw. czynników ograniczających rozwiązania przestępcze bądź nieprzestępcze o charakterze osobowościowym (np. samooceny, atrybucji przyczyn niepowodzeń) i środowiskowym (kontroli społecznej ze strony rodziny, szkoły, rówieśników, powiązań z przestępczymi osobami).

2. Metodologiczne podstawy badań własnych

Problemy badawcze postawione w niniejszym opracowaniu zawierają się w treści dwóch pytań:

1. Czy istnieje związek pomiędzy poczuciem napięcia, kontrolą społeczną, zróżnicowanymi powiązaniem, czynnikami osobowościowymi i sytuacyjno-społecznymi a przestępczością młodocianych?
2. Czy istnieje zależność między ogólnym poczuciem napięcia, kontrolą społeczną, zróżnicowanymi powiązaniem, czynnikami osobowościowymi, czynnikami sytuacyjno-społecznymi a nasileniem zachowań przestępczych w grupie młodocianych sprawców?

Postawiono następujące hipotezy badawcze:

H1. Młodociani przestępcy znacząco częściej niż nieprzestępcy doświadczają poczucia napięcia, wadliwie sprawowanej kontroli społecznej, kontaktów z przestępczymi osobami (rówieśnikami), charakteryzują się niższą samooceną, zewnętrzną atrybucją przyczyn niepowodzeń, bardziej pesymistycznie oceniają sytuację ekonomiczną swojej rodziny, własne perspektywy życiowe oraz rzeczywistość społeczną kraju⁵;

⁵ Na gruncie niniejszego opracowania hipoteza ta będzie testowana ogólnie w oparciu o sumaryczny wynik (średnią i test T-istotności różnic między średnimi) dla wszystkich zmierzonych kwestionariuszem. Jeśli chodzi o wyniki szczegółowe, to okazało się, iż młodzież przestępcza znacząco częściej doświadczają poczucia napięcia (w zakresie takich obszarów, jak negatywne zdarzenia życiowe, przeszkody życiowe, negatywne stosunki z rodzicami, konflikty między rodzicami, niepewność roli zawodowej), braku właściwej kontroli społecznej ze strony rodziców i szkoły, nie posiada aspiracji i oczekiwań w związku z dalszą edukacją, charakteryzuje się niższą samooceną i bardziej zewnętrzną atrybucją przyczyn niepowodzeń niż młodzież nieprzestępcza. Ponadto w otoczeniu młodocianych przestępców znajduje się więcej osób stanowiących wzorce zachowań przestępczych niż w otoczeniu nieprzestępców. Nie uzyskano natomiast jednoznacznego potwierdzenia hipotez w zakresie czynników sytuacyjno-społecznych. Wbrew przewidywaniom, różnice między grupami na poziomie statystycznie istotnym dotyczą tylko jednego obszaru opisującego brak perspektyw życiowych i negatywną ocenę rzeczywistości społecznej, a długotrwałe problemy finansowe w rodzinie badanego znalazły się na pograniczu istotności (szerzej na temat szczegółowych wyników dla każdej zmiennej: [5]). Analizowano również istnienie różnic międzygrupowych w zakresie poszczególnych zmiennych w odniesieniu do sprawców czynu o charakterze

H2. im wyższy poziom napięcia, tym większe nasilenie zachowań niezgodnych z prawem;

H3. im niższy poziom kontroli społecznej, tym większe nasilenie zachowań niezgodnych z prawem;

H4. im bardziej zaawansowane kontakty z osobami (rówieśnikami) zaangażowanymi w przestępczość i narkomanię, tym większe nasilenie zachowań niezgodnych z prawem;

H5. im niższa samoocena i bardziej zewnętrzna atrybucja przyczyn niepowodzeń, tym większe nasilenie zachowań niezgodnych z prawem;

H6. im wyższy poziom negatywnej oceny sytuacji ekonomicznej swojej rodziny, własnych perspektyw życiowych oraz rzeczywistości społecznej kraju, tym większe nasilenie zachowań niezgodnych z prawem.

W badaniach wykorzystano Kwestionariusz Poczucia Napięcia i Czynniki Ograniczających⁶ opracowany przez autorkę na podstawie literatury przedmiotu [1, 2, s. 482–485] oraz przemyśleń własnych. Uwzględniono w nim następujące wymiary:

1. Poczucie napięcia:

- negatywne zdarzenia życiowe (itemy świadczące o wystąpieniu stresowych, negatywnych zdarzeń życiowych, np. poważna choroba, śmierć bliskiej osoby, rozwód rodziców, utrata pracy przez rodzica itp.);
- przeszkody życiowe (itemy dotyczące długoterminowych konfliktów ze znaczącymi osobami);
- negatywne stosunki z rodzicami (itemy obejmujące wrogie reakcje ze strony rodziców typu: ciągłe narzekania, oskarżenia, wybuchy złości z nieistotnych powodów, zbyt ni rygorystyczny wychowawczy, ścisłe kontrolowanie);
- konflikty między rodzicami (itemy dotyczące agresji słownej i fizycznej między rodzicami);
- problemy w najbliższym środowisku (itemy świadczące o braku poczucia bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu, w tym w miejscu zamieszkania);

agresywnym i nieagresywnym oraz sprawców po raz pierwszy karanych i wielokrotnie karanych. Okazało się, iż przestępcy skazani za popełnienie czynu agresywnego uzyskują wyższe wyniki od sprawców skazanych za popełnienie czynu nieagresywnego tylko w zakresie poczucia napięcia związanego z przekonaniem o przyszłych trudnościach ze znalezieniem pracy („rola zawodowa”) i czynników sytuacyjno-społecznych (tzn. bardziej pesymistycznie oceniają oni sytuację ekonomiczną swojej rodziny, własne perspektywy życiowe oraz rzeczywistość społeczną kraju). Sprawcy wielokrotnie karani osiągają natomiast wyższe wyniki niż sprawcy pierwszy raz karani w zakresie negatywnych zdarzeń życiowych, konfliktów między rodzicami, poczucia własnej nieatrakcyjności fizycznej, zaburzonej kontroli ze strony szkoły, zewnętrznej atrybucji przyczyn niepowodzeń oraz nasilenia kontaktów przestępczych [5].

⁶ Ogólna rzetelność Kwestionariusza Poczucia Napięcia i Czynniki Ograniczających mierzona współczynnikiem α -Cronbacha wynosi 0,9280.

- napięcie związane z modą (itemy dotyczące braku przyzwolenia ze strony rodziców na wybór stylu ubierania się, uczesania, który jest popularny wśród rówieśników);
  - nieatrakcyjność fizyczna (itemy obejmujące przekonanie o nieatrakcyjnym wyglądzie, braku powodzenia u płci przeciwnej);
  - niepewność roli zawodowej (itemy odnoszące się do przekonania o przyszłych trudnościach ze znalezieniem pracy).
2. Kontrola społeczna:
- przywiązanie do rodziców (itemy świadczące o miłości i przywiązaniu do rodziców oraz dotyczące przekonania o tym, iż rodzice zaspokajali potrzeby badanego, udzielali pochwał, przejawiali zainteresowania jego osobą);
  - przywiązanie do szkoły (itemy mówiące o zadowoleniu z faktu przebywania w szkole i przekonaniu, iż jej ukończenie zaprocentuje w przyszłości oraz świadczące o pozytywnych stosunkach z nauczycielami i uczniami);
  - przywiązanie do rówieśników (itemy dotyczące przekonania, iż jednostka nie ma (nie miała) problemów ze znalezieniem przyjaciół, cieszyła się sympatią rówieśników);
  - cele edukacyjne (itemy obejmujące aspiracje i oczekiwania w związku z dalszą edukacją).
3. Zróżnicowane powiązania:
- kontakty z osobami (rówieśnikami) przejawiającymi zachowania świadczące o niedostosowaniu społecznym, demoralizacji, zaangażowaniu w przestępczość i narkomanię.
4. Czynniki osobowościowe:
- niska samoocena (itemy odnoszące się do poczucia bycia gorszym);
  - zewnętrzna atrybucja przyczyn niepowodzeń (itemy dotyczące tendencji do przerzucania odpowiedzialności za problemy i porażki na innych).
5. Czynniki sytuacyjno-społeczne:⁷
- czynniki ekonomiczne (itemy dotyczące długoterminowych trudności finansowych w rodzinie pochodzenia);
  - czynniki ze środowiska makrospołecznego i regionalnego (itemy odnoszące się do orientacji badanych na temat rzeczywistości społecznej kraju oraz percepcji własnych planów i perspektyw życiowych).

⁷ Wymiar „czynniki sytuacyjno-społeczne” wprowadzony został przez autorkę w celu rozszerzenia zasięgu działania koncepcji napięcia poza środowisko rodzinne (z wyjątkiem skali badającej sytuację materialną w rodzinie pochodzenia), szkolne i rówieśnicze. Uwzględniono tutaj ocenę społecznej rzeczywistości kraju i perspektyw życiowych badanych w powiązaniu z zasadą równości szans, która zakłada osiągnięcie tych samych celów przy zaangażowaniu zbliżonego wysiłku.

6. Skala niedostosowania społecznego:⁸
- skala niedostosowania społecznego⁹ zawiera 26 rodzajów zachowań wyróżnionych na podstawie literatury przedmiotu [2, 15, 31, 33].

Badania przeprowadzono w Areszcie Śledczym przy ul. Montelupich w Krakowie, w zakładach karnych (Kraków, ul. Splawy, Trzebinia) oraz w Zespole Szkół Budowlanych nr 1 w Krakowie (dobranym losowo). Zastosowano metodę badań sondażowych¹⁰ oraz metodę samoopisu¹¹. Grupę badawczą (młodocianych przestępców) dobrano w oparciu o kryterium wieku oraz płci. Grupę porównawczą stanowili natomiast uczniowie płci męskiej ostatnich klas szkół średnich (najbardziej zbliżeni wiekiem i poziomem wykształcenia do grupy młodocianych przestępców), którzy nie weszli w konflikt z prawem (stwierdzono to na podstawie badań skalą niedostosowania społecznego – metoda samoopisu). W przypadku obu grup dodatkowym kryterium doboru była dostępność i gotowość respondentów do udziału w badaniach.

Zebrany materiał empiryczny dotyczył 179 młodocianych więźniów¹² i 145 uczniów (96 z zasadniczej szkoły zawodowej i 49 z technikum). Obliczenia wykonano za pomocą pakietu statystycznego SPSS. W celu testowania hipotez badawczych zastosowano test T-istotności różnic między średnimi i współczynnik korelacji Pearsona.

3. Wyniki i dyskusja

W pierwszej kolejności scharakteryzowano badanych pod kątem podstawowych cech społeczno-demograficznych: wieku, wykształcenia oraz kwalifikacji prawnej czynu. Wiek osób badanych mieścił się w przedziale od

⁸ Rzetelność skali niedostosowania społecznego mierzona współczynnikiem α Cronbacha wynosi 0,9262.

⁹ Badani deklarowali przejawianie symptomów niedostosowania społecznego na 10-stopniowej skali, gdzie 0 oznaczało nigdy, a 10 – dziesięć razy lub więcej.

¹⁰ Ocena reprezentatywności próby nie została oparta na podstawie kryteriów ściśle statystycznych, tylko na znajomości cech populacji generalnej (młodocianych przestępców), a populacja ta nie wydaje się różnić od tej części, która trafiła do badań.

¹¹ Badania prowadzono według procedury *ex post factum*, która w przypadku młodocianych przestępców stanowi trudny proces diagnostyczny – poddaje się analizie zachowanie człowieka w konkretnej sytuacji z uwzględnieniem przeżyć poprzedzających jego czyn [37].

¹² 92 młodocianych było karanych po raz pierwszy, natomiast 87 wielokrotnie, 106 sprawców dokonało przestępstw agresywnych (zakwalifikowano tu czyny przeciwko osobie oraz przeciwko mieniu, które mają znamiona przestępstwa przeciwko osobie ze względu na element agresji fizycznej, np. rozbój), a 73 sprawców przestępstw nieagresywnych (zakwalifikowano tu czyny przeciwko mieniu bez elementu agresji przeciw osobie).

17 do 23 lat w grupie badawczej oraz od 17 do 21 lat w grupie porównawczej. Wśród młodocianych przestępców przeważały osoby z wykształceniem podstawowym (57% ogółu badanych) oraz zawodowym (35,2% ogółu badanych). W grupie nieprzestępczej natomiast dominowali uczniowie zasadniczej szkoły zawodowej (66,2% ogółu badanych).

Analizując rodzaje czynów, za które młodocianci sprawcy zostali skazani, można stwierdzić, iż najliczniej były reprezentowane przestępstwa przeciwko mieniu (rozbój, kradzież z włamaniem, kradzież) oraz udział w bójce lub pobiciu. Dane zamieszczono w tabeli I.

W dalszej kolejności sprawdzano, czy istnieją różnice między badanymi grupami młodocianych przestępców i nieprzestępców (uczniów) w zakresie ogólnego wyniku dla wszystkich zmiennych dotyczących napięcia, kontroli społecznej, zróżnicowanych powiązań oraz czynników osobowościowych i sytuacyjno-społecznych. Powyższe dane ilustruje tabela II.

Dane przedstawione w tabeli II wskazują, iż istotnie wyższe wyniki w zakresie poczucia napięcia, słabej kontroli społecznej, nasilonych przestępczych kontaktów, negatywnych czynników osobowościowych i sytuacyjno-społecznych (traktowanych łącznie) uzyskują młodocianci przestępcy. W świetle otrzymanych rezultatów można stwierdzić, iż postawiona hipoteza (H1) uzyskała potwierdzenie.

W następnej kolejności starano się udzielić odpowiedzi na pytanie, czy wraz ze wzrostem poczucia napięcia, słabego natężenia kontroli społecznej, przestępczych kontaktów, negatywnych czynników osobowościowych i sytuacyjno-społecznych zwiększa się nasilenie zachowań przestępczych młodocianych¹³. Rezultaty badań zamieszczono w tabeli III.

I tak, w wyniku analizy korelacyjnej okazało się, że:

- im wyższy poziom ogólnego napięcia, tym przeciętnie częstsze zachowania przestępcze;
- im wyższy poziom wadliwie sprawowanej kontroli ze strony znaczących środowisk, tym przeciętnie częstsze zachowania przestępcze;
- wyższemu poziomowi kontaktów jednostki z osobami zaangażowanymi w przestępczość i narkomanię odpowiada przeciętnie wyższe nasilenie zachowań przestępczych¹⁴;

¹³ W celu analizy nasilenia zachowań przestępczych młodocianych posłużono się skalą niedostosowania społecznego. Wybrano z niej następujące wskaźniki: handel narkotykami, kradzież, udział w bójce, udział w pobiciu, dokonanie aktów wandalizmu oraz innych przestępstw z użyciem agresji i przemocy, uderzenie nauczyciela, uderzenie rodzica, uderzenie kogoś bez przyczyny, dręczenie słabszych kolegów, dręczenie zwierząt, pobyt w zakładzie poprawczym, pobyt w zakładzie karnym, sprawa karna w sądzie.

¹⁴ W przypadku zależności między nasileniem zachowań przestępczych a obszarem zróżnicowanych powiązań wartość współczynnika korelacji Pearsona przekroczyła 0,50, co

- im niższa samoocena i silniejsza tendencja do obwiniania otoczenia za własne niepowodzenia, tym przeciętnie częstsze zachowania przestępcze;
- wyższemu poziomowi długotrwałych problemów finansowych w rodzinie badanego, pesymistycznej oceny własnych perspektyw życiowych i rzeczywistości społecznej kraju, odpowiada przeciętnie wyższe nasilenie zachowań przestępczych¹⁵.

Zgodnie z uzyskanymi rezultatami istnieje podstawa do przyjęcia hipotez (H2–H4) sugerujących zależność pomiędzy nasileniem zachowań naruszających porządek prawny a ogólnym poczuciem napięcia, niskim poziomem kontroli społecznej oraz częstymi kontaktami ze zdemoralizowanymi osobami o zaawansowanej karierze przestępczej. Nie uzyskano natomiast jednoznacznego potwierdzenia hipotezy w zakresie czynników osobowościowych (H5) i sytuacyjno-społecznych (H6). Wbrew przewidywaniom otrzymano wyniki świadczące o słabej zależności między nasileniem zachowań niezgodnych z prawem a niską samooceną i zewnętrzną atrybucją przyczyn oraz brakiem perspektyw życiowych, negatywną oceną rzeczywistości społecznej kraju i długotrwałymi problemami finansowymi w rodzinie pochodzenia badanych.

4. Wnioski

Uogólniając otrzymane wyniki badań empirycznych, należy podkreślić, iż przestępczość badanych młodocianych oraz jej nasilenie wiąże się z przeżywanym przez nich napięciem (w tym poczuciem relatywnej deprywacji), wadliwie sprawowaną kontrolą ze strony znaczących środowisk, niskim poziomem aspiracji związanych z dalszą edukacją oraz zaangażowanymi kontaktami z osobami, w tym rówieśnikami zaangażowanymi w przestępczość i narkomanię. Nie bez znaczenia są także czynniki osobowościowe w postaci niskiej samooceny i zewnętrznej atrybucji przyczyn niepowodzeń.

Ogólnie rzecz ujmując, należy zaznaczyć, że uzyskane wyniki badań empirycznych są zgodne ze sformułowanym w literaturze fachowej poglądem, iż niekorzystne warunki socjalizacyjne – przede wszystkim przemoc w rodzinie, w szkole, brak właściwej opieki i kontroli ze strony rodziny oraz szkoły, niski poziom aspiracji i oczekiwań w związku z dalszą edukacją, a także patogenny wpływ zdemoralizowanych grup rówieśniczych – stanowią znaczące czynniki kryminogenne. W powyższym kontekście odwołać się można zarówno do klasycznych,

świadczy o silnym związku między analizowanymi czynnikami.

¹⁵ Należy zaznaczyć, iż otrzymane wyniki w obszarze czynników osobowościowych i sytuacyjno-społecznych wskazują na istnienie słabej zależności pomiędzy tymi zmiennymi a nasileniem zachowań przestępczych wśród młodocianych.

jak i współczesnych ustaleń wielu znawców przedmiotu [4, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 24, 25, 28, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49].

Na końcu rozważań należy podkreślić, iż rezultaty badań potwierdziły słuszność głównych założeń ogólnej teorii napięcia R. Agnew oraz związanej z nią teorii kontroli T. Hirschiego, która uzależnia przestępczość jednostki od tego, jak silna jest jej więź z grupami pierwotnymi (rodziną, szkołą, rówieśnikami) [4, 30] i teorii zróżnicowanych powiązań E. Sutherlanda, gdzie przyswojenie przestępczych wartości i norm zależy od czasu trwania, częstotliwości oraz intensywności powiązań jednostki z wzorcami zachowań niezgodnych z prawem [30, 34].

Konkludując, należy stwierdzić, iż uzyskane wyniki mogą okazać się użyteczne, jeśli chodzi o profilaktykę, terapię i resocjalizację młodocianych zagrożonych przestępczością (z możliwością rozszerzenia na populację nieletnich), politykę kryminalną oraz opiniowanie sądowo-psychologiczne w przypadku sprawców przestępstw gwałtownych. Jest to szczególnie istotne, gdyż jak zaznaczono wcześniej, wzrasta wśród młodzieży liczba czynów zabronionych, które są dokonywane z użyciem agresji i przemocy, często bez uformowanego motywu zbrodni, przez coraz młodszych sprawców, nierzadko wywodzących się ze środowisk nieobciążonych patologią społeczną.